

С. П. Кучевська*

КОДИФІКАЦІЯ НОРМ ПРО МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИННИ У СТАТУТІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ТА ЙЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

17 липня 1998 року був прийнятий Римський Статут Міжнародного кримінального суду (далі — Статут МКС). Це є окремий міжнародний договір, основною умовою поширення положень якого є приєднання до нього держави. Україна підписала Статут МКС 20 січня 2000 року і взяла курс на його ратифікацію. Одним з першочергових завдань сьогодні є приведення національного законодавства, зокрема кримінального, у відповідність до Статуту МКС.

Передумовою проведення гармонізації національного кримінального законодавства зі Статутом МКС має бути визначення природи злочинів, відповідальність за які передбачена у Статуті. Це допоможе вирішити ряд теоретичних та практичних питань, що можуть виникати як у зв'язку з приєднанням держави до Статуту МКС, так і у зв'язку з приведенням національного законодавства у відповідність до Статуту МКС. Зокрема, це сприятиме правильному розумінню завдань, що стоять перед МКС, важливості приєднання до Статуту МКС держав, крім того від цього залежать конкретні прийоми та методи узгодження відповідних норм.

У літературі питанню узгодження кримінального законодавства України зі Статутом МКС увага окремо не приділялась. У рамках більш загальних досліджень згадують про таку проблему О. Лавринович, Д. Кулеба, В. Базов. Можна зустріти, як на нашу думку, дещо поспішні висновки про узгодженість чи неузгодженість тих чи інших норм. Відсутні у літературі і спеціальні дослідження щодо визначення природи злочинів у Статуті МКС у контексті значення цього для гармонізації Кримінального кодексу України зі Статутом МКС.

Метою даного дослідження є вирішення таких основних завдань: визначення природи злочинів, закріплених у Статуті МКС; обґрунтування необхідності приєднання України до цього міжнародного договору та приведення КК України у відповідність до Статуту МКС; визначення способів узгодження національного кримінального законодавства зі Статутом МКС.

Договір про створення МКС — Римський Статут, з одного боку, — це окремий міжнародний закон, який встановив відповідальність за вчинення певних суспільно-небезпечних діянь і основною умовою поширення дії положень якого є, за загальним правилом, надання згоди державою на його обов'язковість. З іншого — прийняття його засвідчує лише факт кодифікації Комісією міжнародного права ООН “дозрілих” положень звичаєвого міжнародного права¹, які вважають загальновизнаними. Говорячи про Статут МКС, ми не можемо його розглядати відокремлено від усієї сукупності міжнародно-правових писаних і неписаних норм, адже сформований він з їх урахуванням. І врешті-решт, сам МКС створений для гарантування належного дотримання відповідних міжнародних норм. Така обставина повинна бути врахована і при визначенні місця закріплення відповідних складів злочинів у КК України.

© Кучевська С. П., 2008

* аспірант Львівського державного університету внутрішніх справ

¹ Саркисян М. А. Квалифицирующие признаки международного преступления // Государство и право. — 2005. — № 8. — С. 84-85.

У міжнародній доктрині отримала визнання концепція, що серед багатьох правопорушень існують окремі категорії злочинів². Для вирішення поставлених вище завдань важливим є з'ясування того, до якої з таких категорій відносяться злочини, закріплені у Статуті МКС, та яке місце у системі міжнародних актів займає цей документ.

Аналіз відповідних джерел свідчить про те, що у теорії міжнародного кримінального права відсутній єдиний погляд на те, на які саме категорії необхідно поділяти злочини, що визначені міжнародними нормами. Одні науковці, зокрема І. Я. Тодоров, В. Н. Субботін, А. В. Філонов, А. З. Георгіца, В. Іващенко, Н. І. Костенко, М. А. Саркісян, М. І. Хавронюк, М. А. Саркісян схиляються до позиції, що є дві основні категорії суспільно-небезпечних діянь, які визнаються злочинами міжнародною спільнотою в цілому, називаючи одну категорію міжнародними злочинами або міжнародними кримінальними злочинами, а другу — злочинами міжнародного характеру або конвенційними³. Разом із тим зустрічаються й інші терміно-поняття для означення згаданих понять: “злочини, що посягають на міжнародний правопорядок”⁴, “злочини проти міжнародного права”, “кримінальні злочини міжнародного характеру”, “злочини за загальним міжнародним правом”, “злочини відповідно до міжнародного права”⁵, “злочини проти людства”⁶, “злочини проти миру і безпеки людства”⁷, “транснаціональні злочини”⁸. Деякі науковці, зокрема В. О. Навроцький, пропонують виділяти три категорії злочинів, які регламентуються міжнародно-правовими нормами, — міжнародні злочини, злочини міжнародного характеру, злочини з іноземним елементом⁹. Про поділ міжнародно-правових порушень на три категорії — найбільш тяжкі міжнародні злочини, серйозні (небезпечні) міжнародні правопорушення, ординарні міжнародні правопорушення — пишуть А. В. Задорожний, В. Г. Буткевич, В. В. Мисик¹⁰, В. А. Василенко¹¹. Окремі автори пропонують поряд з міжнародними злочинами та злочинами міжнародного характеру, також, у рамках останніх, виділяти групу загальнокримінальних

² Іващенко В. Проблеми відповідальності за міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/print.php?id.=1767>; Іногамова-Хегай Л. Понятие преступления и субъекта преступления по международному уголовному праву // Уголовное право. — 2004. — № 1. — С. 23-25.

³ Тодоров И. Я., Субботин В. Н., Филонов А. В. Международное публичное право: Учебн. пособие. — К.: Знания, 2005. — С. 344-347; Георгіца А. З. Міжнародне публічне право: Особлива частина. — Чернівці: ЧДУ, 1996. — С. 126; Іващенко В. Вказ. праця; Костенко Н. І. Проблемы развития международной уголовной юстиции [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://liber.rsuu.ru/Conf/Region2002/kostenko.htm>; Саркісян М. А. Указ. работа. — С. 82; Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: Монографія. — К.: Істіна, 2005. — С. 121-122; Панов В. П. Сотрудничество государств в борьбе с международными преступлениями / Под ред. К. А. Бекяшева. — М.: Юристъ, 1993. — С. 14; Карпец И. И. Преступления международного характера. — М.: Юрид. лит., 1979. — 264 с.

⁴ Блум М. И. Действие уголовного закона в пространстве и международно-правовая борьба с преступлениями: Учеб. пособие. — Рига: Изд-во Латв. гос. ун-та им. П. Стучки, 1974. — С. 254.

⁵ Кибальник А. Г., Соломоненко И. Г. Преступления против мира и безопасности человечества / Под науч. ред. А.В. Наумова. — СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. — С. 17; Іващенко В. Вказ. праця; Костенко Н. І. Международное уголовное право: современные теоретические проблемы. — М.: Юрлитинформ, 2004. — С. 114; Панов В. П. Международное уголовное право. Учебн. пособие. — М.: ИНФРА-М, 1997. — С. 67-69.

⁶ Трайнин А. Н. Защита мира и уголовный закон: избранные произведения / Под общ. ред. Р. А. Руденко. — М.: НАУКА, 1969. — С. 278-289.

⁷ Іващенко В. Проблема класифікації міжнародних злочинів у Статуті Нюрнберзького міжнародного воєнного трибуналу // Підприємництво, господарство і право. — 2004. — № 10. — С. 12; Черниченко С. В. Теория международного права. В 2-х т. — М.: НИМП, 1999. — Т. 1: Современные теоретические проблемы. — С. 414-420; Кибальник А. Г., Соломоненко И. Г. Указ. работа. — С. 16.

⁸ Куцевич М. П. Кримінальна відповідальність за екоцид: міжнародний та національний аспекти: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. — К., 2007. — С. 36.

⁹ Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: Курс лекцій. — К.: Знання, КОО, 2000. — С. 712.

¹⁰ Зелинська Н. А. Міжнародні злочини і міжнародна злочинність: Монографія. — Одеса: Юридична література, 2006. — С. 39.

злочинів, які мають міжнародну небезпеку, але остання ще не визнана такою відповідними актами міжнародного кримінального права¹².

Як критерій для поділу злочинів у рамках міжнародних норм на декілька категорій, в основному науковці називають різний ступінь їх суспільної небезпеки¹³, характер наслідків¹⁴, інколи — спосіб вчинення діяння, суб'єкта правопорушення, об'єкт посягання¹⁵. Інші вказують на два критерії: матеріальний — характер і ступінь небезпеки для міжнародних відносин, і юридичний — види порушених норм міжнародного права (за формулою юридичної заборони загальним міжнародним правом чи регіональними конвенціями)¹⁶.

Нерідко автори використовують одні і ті ж терміни для позначення різних за своєю юридичною природою злочинів і різні терміни для позначення одних і тих же злочинів¹⁷.

Неважаючи на окремі термінологічні відмінності у позначенні того ж за змістом поняття, в юридичній доктрині і міжнародній практиці отримала визнання концепція, що серед численних міжнародних деліктів існує категорія злочинів, які характеризуються особливою суспільною небезпекою та посягають на найважливіші для всієї міжнародної спільноти відносини. З цього приводу В. І. Ролінський висловився таким чином, що всі вчені виходять з того, що міжнародні злочини існують, і всі відповідні визначення виражають ту саму сутність¹⁸.

Поряд із тим відсутня єдність серед науковців щодо обсягу міжнародних злочинів, що зумовлено, з одного боку, різними підходами до включення в цю групу тих чи інших злочинів, а з іншого — різними поглядами на вичерпність цього обсягу і його незмінність.

Деякі представники наукової громади зводять міжнародні злочини до переліку злочинів, передбачених міжнародними конвенціями по боротьбі з окремими видами злочинів. Про цей підхід А. Н. Трайнін висловився як про “теоретично немічний і політично шкідливий”, що відволікає від боротьби з найбільш тяжкими злочинами¹⁹. А. Н. Трайнін, В. О. Навроцький виходять із запропонованої Статутом Нюрнберзького міжнародного воєнного трибуналу класифікації, і ототожнюють поняття “міжнародні злочини” та “злочини проти людства”²⁰. Okремі автори пропонують у рамках міжнародних злочинів виділяти екстрадиційні, транснаціональні і міжнародно-правові злочини, відносячи сюди злочини, що тягнуть видачу; діяння, що визнані злочинними не менше, ніж у двох державах, під юрисдикцію яких вони підпадають; та злочини *stricto sensu* (власне міжнародні злочини), які є “міжнародними” за походженням кримінально-правової заборони, такі, що “криміналізовані міжнародним правом і потенційно підпадають не лише під національну, але й під міжнародну кримінальну юрисдикцію”²¹.

¹¹ Василенко В. А. Ответственность государства за международные правонарушения. — К.: Вища школа, 1976. — С. 187.

¹² Курс уголовного права. В 5-ти томах. Том 5. Общая часть / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой; Особенная часть / Под ред. Г. Н. Борзенкова, В. С. Комиссарова. — М.: Зерцало, 2002. — С. 46.

¹³ Карпец И. И. Указ. работа. — С. 40-43.

¹⁴ Зелинська Н. А. Вказ. праця. — С. 39.

¹⁵ Костенко Н. И. Проблемы развития международной уголовной юстиции [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://liber.rsuuh.ru/Conf/Region2002/kostenko.htm>.

¹⁶ Курс уголовного права. В 5-ти томах. Том 5. Общая часть / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой; Особенная часть / Под ред. Г. Н. Борзенкова, В. С. Комиссарова. — М.: Зерцало, 2002. — С. 215-217.

¹⁷ Зелинська Н. А. Вказ. праця. — С. 42.

¹⁸ Ролінський В. І. Поняття злочинів у міжнародному кримінальному праві // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. — 2005. — № 1. — С. 181-182.

¹⁹ Трайнін А. Н. Указ. работа. — С. 281.

²⁰ Навроцький В. О. Вказ. праця. — С. 712-715; Трайнін А. Н. Указ. работа. — С. 283.

²¹ Зелинська Н. А. Вказ. праця. — С. 45-48.

Висловлюється у літературі і така думка, що офіційно визнаного визначення міжнародного злочину немає і що недоцільно намагатися сформулювати вичерпний перелік таких діянь, в будь-якому випадку це не потрібно робити, бо міжнародне право розвивається і не можна виключати необхідності доповнення такого переліку²². Перелік міжнародних злочинів (чи злочинів проти міжнародного права) може бути лише приблизним²³, частина злочинів може набувати нових ознак — наближатися до міжнародних злочинів²⁴. В. О. Навроцький пише про можливість “переходу” окремих злочинів у розряд міжнародних у зв’язку зі зростанням їх ступеня суспільної небезпеки²⁵. І. І. Карпець також допускає, що можуть з’являтися нові або уже відомі можуть змінювати ступінь своєї небезпеки²⁶. Висловлює подібну думку і М. П. Куцевич, погоджуючись з А. В. Марухяном стосовно того, що перелік міжнародних злочинів може бути лише приблизним, оскільки він постійно еволюціонує разом з розвитком міжнародного права²⁷. Про можливість розширення кола діянь, що належать до міжнародних злочинів, пише В. І. Ролінський²⁸.

Разом із тим І. І. Карпець вважає, що для такої галузі як міжнародне кримінальне право необхідно виділити, класифікувати конкретні групи суспільних відносин, визначити, які злочини ми можемо називати міжнародними, а які ні, встановити зв’язок і відмінність між міжнародними злочинами, злочинами, близькими до них, які також зачіпають сферу міжнародних відносин, і загальнокримінальними злочинами²⁹.

У літературі висловлюються думки про те, що еволюція поняття міжнародного злочину обумовлена прийняттям великої кількості конвенцій, які оголосили злочинними діяння, що традиційно розглядалися як “загальнокримінальні” злочини (для прикладу — незаконний обіг наркотиків, підробка грошей)³⁰. Зустрічаються позиції, відповідно до яких як міжнародні розглядаються нині такі злочини терористичної спрямованості як захоплення заручників, акти “бомбового” тероризму та ряд інших, небезпека яких проявилася з початком епохи глобалізації³¹. Деякі автори наводять ще ширший перелік міжнародних злочинів³². А. Н. Трайнін з цього приводу писав: “В нових історичних умовах народжуються нові загальнолюдські цінності, що вимагають координованого правового захисту; народжується і нове розуміння злочинів проти людства”; “розвиток явищ і понять як правило знаходить свій прояв в їх диференціації: спершу однорідне поняття, все більше розкриваючись в процесі свого розвитку, розгалужується на види і підвиди. Поняття і, відповідно, коло злочинів проти людства також не залишаються незмінними”³³. Комісія міжнародного права ООН прийшла до висновку, що визначення чітких контурів

²² Черниченко С. В. Теория международного права: В 2-х т. Т.2. Старые и новые теоретические проблемы. — М.: НИМП, 1999. — С. 407.

²³ Там же. — С. 420.

²⁴ Костенко Н. И. Международное уголовное право: современные теоретические проблемы. — М.: Юрлитинформ, 2004. — С. 112.

²⁵ Навроцький В. О. Вказ. робота. — С. 716.

²⁶ Карпец И. И. Указ. работа. — С. 43.

²⁷ Куцевич М. П. Вказ. робота. — С. 44; Марухян А. В. Международно-правовая ответственность за международные преступления: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Ереванский государственный университет. — Ереван, 2004. — С. 6.

²⁸ Ролінський В. І. Поняття злочинів у міжнародному кримінальному праві // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. — 2005. — № 1. — С. 182.

²⁹ Карпец И. И. Указ. работа. — С. 46.

³⁰ Кибалчик А. Г., Соломоненко И. Г. Указ. работа. — С.16.

³¹ Там же.

³² Лукашук И. И., Наумов А. В. Международное уголовное право — М.: Спарк, 1999. — С. 71-72.

³³ Трайнин А. Н. Указ. работа. — С. 286.

концепції злочинів проти миру, воєнних злочинів і злочинів проти людства, вказаних в ст. 6 Статуту Нюрнберзького трибуналу, має стати результатом практики³⁴. Разом із тим зростаюче значення боротьби зі злочинами проти людства диктує необхідність правильної їх систематизації³⁵.

На нашу думку, якщо загальновизнано те, що є злочини, які викликають найбільшу стурбованість міжнародної спільноти у зв'язку з іх надзвичайно високою суспільною небезпекою, то мають бути розроблені і більш-менш чіткі критерії для їх систематизації і ця система повинна бути більш-менш сталою. Ми вважаємо, що такі злочини як захоплення літаків, підробка грошових знаків, підкуп іноземних посадових осіб, т. п., які окрім авторів пропонують відносити до міжнародних злочинів, наприклад, І. І. Лукашук, А. В. Наумов³⁶, ніколи не зможуть бути однаковими за суспільною небезпекою з такими злочинами як злочини проти людяності (людства), воєнні злочини, апартеїд, геноцид, агресія. Це зумовлено об'єктом посягання таких злочинів, особливостями об'єктивної сторони, масштабами заподіюваної шкоди, пов'язано і з тим, ким такі злочини переважно вчиняються. Існуючі у літературі твердження про поділ злочинів у міжнародному праві на декілька категорій та існування найбільш тяжких злочинів повинні підтверджуватися відповідною класифікацією, яка б об'єктивно відображала кожну з категорій злочинів.

Ми погоджуємося з М. А. Саркісяном, що перелік характерних ознак міжнародних злочинів у повному об'ємі представлений в міжнародних юридичних актах у формі конвенцій, статутів, кодексів. Органами з підготовки та прийняття відповідних документів виступають Комісія міжнародного права ООН і міжнародні дипломатичні конференції, що скликаються під егідою ООН³⁷. Велике значення для формування міжнародних злочинів мали статути міжнародних трибуналів та кодифікаційна робота Комісії міжнародного права ООН. До того ж Комісія міжнародного права ООН на практиці здійснювала не лише елементи кодифікації, але й була втягнута безпосередньо в процес прогресивного розвитку міжнародного права³⁸. Можна стверджувати, що її робота з кодифікації положень міжнародного права відображає позицію міжнародної спільноти щодо того, які злочини є особливо небезпечними і порушують основні устої міжнародного миру і безпеки³⁹.

Існування особливої категорії серед міжнародних правопорушень — міжнародних злочинів, підтверджується міжнародною нормотворчістю та практикою.

Першоджерелом закріплення міжнародних злочинів вважається Статут Нюрнберзького Міжнародного воєнного трибуналу 1945 року⁴⁰ та вирок цього трибуналу. У ст. 6 Статуту трибуналу до міжнародних злочинів віднесено злочини проти миру, воєнні злочини та злочини проти людськості. Зазначена класифікація міжнародних злочинів, як визначає В. Іващенко, мала велике значення як перший документ міжнародного кримінального права, спрямований на захист миру і безпеки людства⁴¹. Після Другої світової війни

³⁴ Проект Кодекса преступлений против мира и безопасности человечества (с комментарием) [Електронный ресурс]. — Режим доступу: http://www.un.org/russian/law/ilc/draft_offences.pdf.

³⁵ Трайнин А. Н. Указ. работа. — С. 290.

³⁶ Лукашук И. И., Наумов А. В. Международное уголовное право — М.: Спарт, 1999. — С. 71-72.

³⁷ Саркисян М. А. Указ. работа. — С. 83.

³⁸ Там же. — С. 84.

³⁹ Це пов'язано, зокрема, з тим, що на даний час кількість держав — членів ООН досягає 200.

⁴⁰ Іващенко В. Проблеми відповідальності за міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/print.php?id.=1767>; Саркісян М. А. Указ. работа. — С. 82; Тодоров И. Я., Субботин В. Н., Филонов А. В. Указ. работа. — С. 345; Трайнин А. Н. Указ. работа. — С. 291-293; Кібалчук А. Г., Соломоненко И. Г. Указ. работа. — С. 16; Кущевич М. П. Вказ. робота. — С. 39.

⁴¹ Іващенко В. Проблеми відповідальності за міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/print.php?id.=1767>; Іващенко В. Проблема класифікації міжнародних злочинів у Статуті Нюрнберзького міжнародного воєнного трибуналу // Підприємництво, господарство і право. — 2004. — № 10. — С. 14.

в міжнародному праві злочини проти миру і безпеки людства стали розглядатися як “міжнародні злочини”⁴².

Велике значення для виділення категорії міжнародних злочинів мала Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 11 грудня 1946 р., в якій зазначено, що ООН “підтверджує принципи міжнародного права, які визнані Статутом Нюрнберзького трибуналу і знайшли своє відображення у вироку трибуналу”. У принципі VI Принципів міжнародного права, визнаних Статутом Нюрнберзького трибуналу, що були сформовані за дорученням Генеральної Асамблеї ООН Комісією міжнародного права як “злочини за міжнародним правом” (міжнародні злочини), були вказані:

а) злочини проти миру;

б) воєнні злочини;

в) злочини проти людськості. Названі принципи М. І. Костенко називає “прообразом” Міжнародного кримінального суду⁴³.

У рамках ООН розробляються і приймаються міжнародні акти (конвенції), в яких злочини проти людства, воєнні злочини, геноцид, злочин агресії визначаються або проголошуються такими, що “відповідно до міжнародного права відносяться до найбільш тяжких злочинів”, “становлять злочин відповідно до міжнародного права”, “є серйозною перепоною і загрозою для міжнародного миру і безпеки”, “порушують норми міжнародного права”, “є серйозними порушеннями”⁴⁴.

У процесі кодифікації Комісією міжнародного права ООН норм про відповідальність держав (1954-2001 р. р.), Комісія міжнародного права визнала, що серед усієї категорії міжнародних delictum існує категорія особливо небезпечних для всієї міжнародної спільноти діянь⁴⁵, які у перших варіантах проекту Статей про відповідальність держав вона визначила як міжнародний злочин⁴⁶. Проте концепція міжнародного злочину, що вчиняється державою, викликала чимало заперечень⁴⁷. 12 грудня 2001 р. Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято резолюцію, додатком до якої є документ “Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння”. У ньому в Главі III Частини II Комісія міжнародного права використовує компромісне формулювання “серйозні порушення зобов’язань, що

⁴² Кибалник А. Г., Соломоненко И. Г. Указ. работа. — С. 16.

⁴³ Костенко Н. И. Международное уголовное право: современные теоретические проблемы. — М.: Юрлитинформ, 2004. — С. 26.

⁴⁴ Серед таких: Принципи міжнародної співпраці щодо виявлення, арешту, видачі і покарання осіб, винних у воєнних злочинах і злочинах проти людства від 3 грудня 1973 р., Конвенція про незастосування строків давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 р., Конвенція про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 р., Додатковий протокол II до Женевських конвенцій 1949 р. від 1977 р., Міжнародна конвенція про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 р. Протиправність відповідних діянь, що сьогодні формують зазначені злочини, закріплюється також у Женевських конвенціях від 1949 р., Конвенції про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту від 14 травня 1954 р., Конвенції про катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що призводять до гідності, видів поводження та покарання від 10 грудня 1984 р. та ін.

⁴⁵ Draft Articles on Responsibility of States for internationally Wrongful Acts with commentaries // Yearbook of the International Law Commission. — 2001. — Vol. II. — Part Two. — P. 66-67, 277-286.

⁴⁶ Було дано таке визначення міжнародному злочину: це “міжнародне протиправне діяння, яке виникає в результаті порушення державою міжнародного зобов’язання, настільки основоположного для забезпечення життєво важливих інтересів міжнародного співтовариства, що його порушення розглядається як злочин перед міжнародним співтовариством цілому”.

⁴⁷ Draft Articles on Responsibility of States for internationally Wrongful Acts with commentaries // Yearbook of the International Law Commission. — 2001. — Vol. II. — Part Two. — P. 279-282 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf; Мошенська Н. В. Проблемы ответственности за геноцид [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.genocide.ru/lib/moshenskaya/2-1.htm#>. Основні аргументи проти такої концепції: неможливість криміналізації поведінки держав; відсутність особливої процедури відповідальності держав за злочини; відсутність кримінальних наслідків.

випливають з імперативних норм загального міжнародного права”, яке, загалом, відображає ту ж ідею, що і “міжнародний злочин”⁴⁸.

Важливим кодифікаційним етапом у кримінально-правовій сфері стало розроблення Комісією міжнародного права ООН проектів Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства. У проекті Кодексу, прийнятому Комісією міжнародного права на її 48 сесії, який у новій редакції був розглянутий на 51 сесії у 1996 р., до злочинів проти миру і безпеки людства були віднесені злочин агресії, злочин геноциду, воєнні злочини, злочини проти людянності (людства) та злочини проти персоналу ООН та пов’язаного з нею персоналу.

Виникнувши під впливом нюрнберзького прецеденту, протягом піввіку свого існування, поняття міжнародного злочину як підстави міжнародно-правової відповідальності індивіда піддалося значній трансформації — пише Н. А. Зелінська. На її думку, сьогодні можна виділити декілька суттєво відмінних між собою модифікацій міжнародно-правового злочину: нюрнберзьку, постнюрнберзьку, гаазьку і римську⁴⁹.

Важливе значення для утвердження групи міжнародних злочинів мали також Статут Міжнародного воєнного трибуналу у Токіо, статути міжнародних трибуналів по Югославії та Руанді. Відповідна практика прослідковується і у діяльності міжнародних інстанцій, зокрема Міжнародного суду⁵⁰.

Чимало науковців дотримуються думки, що саме перераховані вище акти свідчать про позицію міжнародної спільноти щодо того, в яких діяннях містяться ознаки складів міжнародних злочинів⁵¹. В найновіших документах міжнародного права продовжена традиція визначення злочинів проти миру і безпеки людства, закладена у рішеннях Нюрнберзького трибуналу⁵².

Не важко помітити, що Статут МКС є логічним продовженням закріплення протиправності геноциду, злочинів проти людянності (людства), воєнних злочинів, злочину агресія на міжнародному рівні, як це мало місце у Статуті Нюрнберзького трибуналу, проекті Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, відповідних резолюціях та конвенціях ООН та ін. Об’єднання в одну групу таких злочинів достатньо обґрунтовано — адже саме вони є “найбільш серйозними злочинами, які викликають занепокоєння всієї міжнародної спільноти” (ст. 5 Статуту МКС)⁵³.

⁴⁸ Draft Articles on Responsibility of States for internationally Wrongful Acts with commentaries // Yearbook of the International Law Commission. — 2001. — Vol. II. — Part Two. — P. 282-285, 208; Мошенская Н. В. Указ. робота. Комісія Міжнародного права до таких віднесла агресію, рабство і работоргівлю, геноцид, расову дискримінацію, апартеїд, тортури, порушення основних норм міжнародного гуманітарного права, що застосовуються у період збройних конфліктів. Разом з тим, вона зазначила, що ці приклади не є вичерпними. Для віднесення тих чи інших порушень до таких серйозних порушень, вони повинні відповідати двом основним критеріям — характер порушеного зобов’язання, що має випливати з імперативної норми загального міжнародного права, та значимість порушення, яке має бути серйозним за своїм характером (необхідний перший ступінь масштабності порушення). Різні трибунали, як національні, так і міжнародні, підтвердили ідею імперативних норм в контекстах, що не обмежуються дійсністю договорів. В число тих імперативних норм, які були прийняті і визнані, входять заборони, що стосуються агресії, геноциду, рабства, расової дискримінації, злочинів проти людськості і тортур, а також право на самовизначення.

⁴⁹ Зелінська Н. А. Вказ. робота. — С. 36; Зелинская Н. А. Международное преступление как основание международной уголовной ответственности индивидов // Український часопис міжнародного права. — 2003. — № 4. — С. 94-99.

⁵⁰ Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Second Phase, I.C.J. Reports — 1970. — P. 3. — at p. 32, para. 33. Так Міжнародний суд у справі “Барселона трекшн” відмітив, що необхідно проводити відмінність між зобов’язаннями держави щодо міжнародної спільноти в цілому і зобов’язаннями, що виникають по відношенню до іншої держави у сфері дипломатичного захисту. За своюю природою, перші стосуються усіх держав. Зважаючи на важливість задіяних прав, всі держави можуть розглядатися як такі, що мають правовий інтерес в їх захисті; вони є зобов’язаннями *erga omnes*.

⁵¹ Решетов Ю. А. Борьба с международными преступлениями против мира и безопасности. — М.: Междунар. отношения, 1983. — С. 30-32; Фисенко И. В. Борьба с международными преступлениями в международном уголовном праве. — Мн.: Тесей, 2000. — С. 7, 15-16; Международное уголовное право. Учебн. пособие / Под общей ред. В. Н. Кудрявцева. 2-е изд. перераб. и доп. — М.: Наука, 1999. — С. 54, 56.

⁵² Кибальник А. Г., Соломоненко И. Г. Указ. робота. — С. 16.

⁵³ Там же. — С. 17.

Таке формулювання “встановлює критерій важкості злочинів, акцентуючи увагу на її найвищому ступені”⁵⁴. Мабуть саме тому до Статуту МКС не були включені злочин тероризму, торгівля наркотиками, найманство, відмивання грошей, що пропонувалося зробити окремими державами⁵⁵. На нашу думку, система міжнародних злочинів є і має бути відносно стійкою.

Злочинам, відповідальність за які передбачена у Статуті МКС, притаманні ряд ознак, які дають підстави для віднесення їх до особливо небезпечних — міжнародних злочинів. Ці ознаки можна розглядати, одночасно, як критерії для віднесення певних правопорушень до міжнародних злочинів. Тому, як і основні відмежувальні ознаки зі злочинами міжнародного характеру та загальнокримінальними злочинами, на підставі аналізу вітчизняної і зарубіжної літератури та міжнародних актів до основних ознак міжнародних злочинів можна віднести кримінально-правові та міжнародно-правові:

Кримінально-правові включають наступне:

1. Особливий об'єкт кримінально-правової охорони. На цю ознаку, як основну ознаку міжнародних злочинів, звертають увагу усі науковці, зокрема, В. Попович, В. М. Панов, П. С. Ромашкін, А. Н. Трайнін, Л. А. Моджорян, Д. Б. Левін, М. А. Саркісян та ін.⁵⁶ Міжнародні злочини загрожують міжнародному миру і безпеці⁵⁷, посягають на основоположні, базові, найважливіші суспільні відносини для всієї міжнародної спільноти як единого цілого, а тому і розглядаються як особливо небезпечні злочини міжнародною спільнотою в цілому. Відповідні злочини, як вказує М. Ш. Басьйоні, порушують інтереси усієї світової спільноти як единого цілого, тому що вони загрожують миру і безпеці людства і шокують свідомість людства⁵⁸. Кваліфікаючою ознакою міжнародного злочину, зазначає М. А. Саркісян, є факт втягнення інтересів усієї міжнародної спільноти у цілому. Міжнародний злочин за своєю соціальною небезпекою носить такий характер, що зачіпає базові цінності сучасного світового порядку⁵⁹. Важливе значення цієї ознаки у тому, що саме об'єкт дозволяє розкрити соціальну сутність злочину, з'ясувати його суспільно-небезпечні наслідки⁶⁰.

2. Особливості об'єктивної сторони. Міжнародні злочини в основному представляють собою складну і розгалужену діяльність багатьох індивідів, юридичних осіб і держав, і вчиняються протягом тривалого часу, нерідко — на території декількох країн⁶¹. Для злочинів проти людства, як називав міжнародні злочини А. Н. Трайнін, характерним є значна і різномірна група деліктів, що об'єднуються в єдиному понятті. Як елементи тут фігурує досить широке коло самостійних загальнокримінальних складів⁶². Міжнародні злочини, на відміну

⁵⁴ Дръюміна В. Н. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів: Моногр. — Одеса: Фенікс, 2006. — С. 162.

⁵⁵ Сафаров Н. А. Преступления, подпадающие под юрисдикцию Международного уголовного суда и уголовное законодательство Стран Содружества Независимых Государств (сравнительный анализ) // Государство и право. — 2004. — № 7. — С. 48.

⁵⁶ Попович В. Міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру: поняття, співвідношення та нормативне закріплення в Кримінальному кодексі України // Юридична Україна. — 2005. — № 9. — С. 74-75; Панов В. П. Международное уголовное право. Учебн. пособие. — М.: ИНФРА-М, 1997. — С. 68; Курс уголовного права. В 5-ти томах. Том 5 / Общая часть под ред. Кузнецовой Н. Ф., Тяжковой И. М.; Особенная часть под ред. Борзенкова Г. Н., Комиссарова В. С. — М.: Зерцало, 2002. — С. 218; Ролінський В. І. Поняття злочинів у міжнародному кримінальному праві // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. — 2005. — № 1. — С. 181-182; Саркісян М. А. Указ. робота. — С. 86, 90.

⁵⁷ Фісенко І. В. Указ. робота. — С. 57.

⁵⁸ Bassiouni Ch. M. International Crimes: Jus cogens and obligation Erga Omnes / Law and Contemporary problems: Accountability for International Crimes and Serious Violations of Fundamental Human Rights // School of Law, Duke University. — 1996. — Vol. 59. — № 4 — P. 69.

⁵⁹ Саркісян М. А. Указ. робота. — С. 86.

⁶⁰ Кримінальне право України: Загальна частина: підручник для студентів юрид. спец. закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.. / За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Стасіса, В. Я. Таций. — К.-Х.: Юрінком Интер-Право, 2001. — С. 89.

⁶¹ Нарбуатава Э., Сафаев Ф. Курс международного уголовного права. — Ташкент, 2006. — С. 85.

⁶² Трайнін А. Н. Указ. робота. — С. 56.

від інших порушень, переважно вчиняються у контексті політики держави⁶³. Походження *jus cogens* злочинів з політики держав чи дій фундаментально відрізняє ці злочини від інших⁶⁴. Такі злочини переважно вчиняються в рамках загального плану чи політики, поєднаних з участю значної кількості осіб у систематичних чи масових злочинних діяннях проти великої кількості жертв⁶⁵.

3. Високу суспільну небезпеку міжнародних злочинів, яку більшість науковців вважають основним критерієм для віднесення певних категорій суспільно-небезпечних діянь до міжнародних злочинів⁶⁶. При цьому вирішальне значення має не формальний момент — наявність міжнародної конвенції, а характер заподіюваної шкоди⁶⁷. В міжнародному праві диференціація режимів відповідальності сьогодні випливає не з джерела порушенії норми, а з тяжкості порушення, з важливості порушеного зобов'язання для життєвих інтересів міжнародної спільноти⁶⁸. М. А. Саркісян з цього приводу говорить про “універсальну соціальну небезпеку діяння”⁶⁹. Відмінність у способах забезпечення невідворотності покарання щодо загальнокримінальних злочинів, злочинів міжнародного характеру і міжнародних злочинів визначається ступенем суспільної небезпеки того чи іншого злочинного діяння. Тим самим феномен соціальної небезпеки, а разом з ним і ступінь залучення інтересів міжнародної спільноти встановлюють спосіб здійснення на практиці принципу невідворотності покарання⁷⁰.

4. Ознаки особливої тяжкості міжнародних злочинів. Н. І. Костенко з цього приводу визначає, що характер порушення може визначатися або характером діяння, що інкримінується (жорстокість, варварство), або масштабами його наслідків (масовість)⁷¹. На нашу думку, для міжнародних злочинів властивим є поєднання вказаних рис. Пагубні наслідки вчинення міжнародних злочинів такі, що вони переходят межі дотичних чи регіонально позначені держав і зачіпають інтереси світового порядку⁷². Шкода від вчинення таких злочинів не підлягає порівнянню зі шкодою від звичайних правопорушень, що робить правомірним застосування більш тяжких форм відповідальності⁷³. Наслідки від міжнародних злочинів “відрізняються своїм різноманіттям, виключними масштабами і спричиненням невимірної матеріальної шкоди людям”⁷⁴.

5. Правовідносини виникають між правопорушником і міжнародною спільнотою в цілому. Відповідні діяння розглядаються як злочинні усією міжнародною спільнотою⁷⁵.

⁶³ Георгіца А. З. Вказ. праця. — С. 127.

⁶⁴ Bassiouni Ch. M. International Crimes: Jus cogens and obligation Erga Omnes / Law and Contemporary problems: Accountability for International Crimes and Serious Violations of Fundamental Human Rights // School of Law. Duke University. — 1996. — Vol. 59. — № 4 — Р. 69.

⁶⁵ Проект Кодекса преступлений против мира и безопасности человечества (с комментарием) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.un.org/russian/law/ilc/draft_offences.pdf

⁶⁶ Костенко Н. И. Проблемы развития международной уголовной юстиции [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://liber.rsuuh.ru/Conf/Region2002/kostenko.htm>; Решетов Ю. А. Борьба с международными преступлениями против мира и безопасности. — М.: Междунар. отношения, 1983. — С. 24; Кучевич М. П. Вказ. робота. — С. 18; Саркисян М. А. Указ. работа. — С. 82-83.

⁶⁷ Навроцький В. О. Вказ. робота. — С. 715.

⁶⁸ Костенко Н. И. Проблемы развития международной уголовной юстиции [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://liber.rsuuh.ru/Conf/Region2002/kostenko.htm>.

⁶⁹ Саркисян М. А. Указ. работа. — С. 82-83.

⁷⁰ Там же. — С. 85.

⁷¹ Костенко Н. И. Проблемы развития международной уголовной юстиции [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://liber.rsuuh.ru/Conf/Region2002/kostenko.htm>.

⁷² Саркисян М. А. Указ. работа. — С. 83.

⁷³ Фисенко И. В. Указ. работа. — С. 56.

⁷⁴ Панов В. П. Международное уголовное право. Учебн. пособие. — М.: ИНФРА-М, 1997. — С. 34.

⁷⁵ Решетов Ю. А. Борьба с международными преступлениями против мира и безопасности. — М.: Междунар. отношения, 1983. — С. 23.

Міжнародно-правові характеризуються:

1. З вчиненням міжнародних злочинів пов'язують застосування міжнародного режиму відповідальності⁷⁶. Ідея створення МКС в першу чергу випливала з існування категорії міжнародних злочинів: міжнародна спільнота повинна була мати дієвий механізм правосуддя у випадку серйозних порушень норм міжнародного права⁷⁷. Характер судової процедури визначає суспільна небезпека вчинених діянь. Чим тяжчий злочин, тим більша необхідність у тому, щоб судовий розгляд носив міждержавний характер⁷⁸. З цим пов'язано і закріплення у проекті Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства можливості юрисдикції поряд з національними судами, міжнародним кримінальним судом у випадку вчинення злочинів проти миру і безпеки людства⁷⁹. Як стверджує М. А. Саркісян, вчинення міжнародних злочинів у логічному порядку тягне за собою задіяння органів міжнародної кримінальної юстиції⁸⁰.

2. Лише з вчиненням міжнародних злочинів пов'язують застосування принципу універсальної юрисдикції. Особи, винні у вчиненні міжнародних злочинів, підлягають кримінальній відповідальності незалежно від місця вчинення таких злочинів⁸¹. У припиненні міжнародного злочину зацікавлена уся міжнародна спільнота в цілому, тому будь-яка держава має право використати необхідні засоби⁸². Правда у Статуті МКС цей принцип свого закріплення не знайшов. Після тривалих обговорень було вирішено обмежити дію норм Статуту МКС державами, які його ратифікували чи іншим чином визнали обов'язковість його положень. Це зумовлено тим, що основна ціль, яку ставили перед собою розробники цього міжнародного договору, полягала у тому, щоб, використовуючи уже існуючі матеріальні норми міжнародного права, оформити організаційну структуру суду і створити процесуальний базис для його роботи⁸³.

3. Характерною ознакою міжнародних злочинів є і те, що поряд з визнаною сьогодні кримінальною відповідальністю фізичних осіб за їх вчинення, визнається і міжнародно-правова відповідальність держав, яка відсутня, для прикладу, при вчиненні злочинів міжнародного характеру⁸⁴. Це випливає, зокрема, з положень, закріплених у ч. 4 ст. 25 Статуту МКС, ст. 4 проекту Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, ст. 58 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння.

4. Статус певних злочинів як міжнародних і пов'язані з цим наслідки не залежать від визнання їх такими у національному законодавстві⁸⁵. Комісія Міжнародного права визнала загальний принцип автономності міжнародного права щодо національного та принцип прямого застосування міжнародних норм у принципах I та II Принципів міжнародного права, визнаних Статутом Нюрнберзького

⁷⁶ Зелинська Н. А. Вказ. робота. — С. 34.

⁷⁷ Костенко Н. И. Проблемы развития международной уголовной юстиции [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://liber.rsuh.ru/Conf/Region2002/kostenko.htm>.

⁷⁸ Костенко Н. И. Международное уголовное право: современные теоретические проблемы. — М.: Юрлитинформ, 2004. — С. 89.

⁷⁹ Проект Кодекса преступлений против мира и безопасности человечества (с комментарием) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.un.org/russian/law/ilc/draft_offences.pdf.

⁸⁰ Саркісян М. А. Указ. робота. — С. 85.

⁸¹ Курс уголовного права. В 5-ти томах. Том 5. Общая часть / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой; Особенная часть / Под ред. Г. Н. Борзенкова, В. С. Комиссарова. — М.: Зерцало, 2002. — С. 216; Саркісян М. А. Указ. робота. — С. 86-90; Дръюміна В. Н. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів: Моногр. — Одеса: Фенікс, 2006. — С. 183.

⁸² Саркісян М. А. Указ. робота. — С. 86.

⁸³ Русинова В. Н. Нарушение международного гуманитарного права: индивидуальная уголовная ответственность и судебное преследование. — М.: Юрлитинформ, 2006. — С. 129.

⁸⁴ Тодоров И. Я., Субботин В. Н., Филонов А. В. Указ. робота. — С. 345-346; Георгіца А. З. Вказ. праця. — С. 126

⁸⁵ Зелинська Н. А. Вказ. робота. — С. 34-35, 47.

трибуналу і вироком трибуналу. Загальне правило, покладене в основу принципу I, полягає в тому, що міжнародне право може, зовсім незалежно від права внутрішнього, накладати зобов'язання на фізичних осіб. Цей принцип також відображенний у ст. 1 проекту Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, ст. ст. 3, 32 Статей про відповіальність держав, ст. 27 Віденської Конвенції про право міжнародних договорів, відповідні положення згадуються і у ряді рішень Міжнародного суду⁸⁶, відображені у роботі Ліги Націй з кодифікації відповіальності держав⁸⁷.

Необхідно зазначити, що всі ознаки міжнародних злочинів взаємопов'язані і певною мірою випливають одна з одної.

Таким чином, злочини, про які іде мова у Статуті МКС, за своюю правовою природою та походженням є міжнародними. Про це свідчать, зокрема, і такі формулювання як “grave crimes” (серйозні злочини), “international crimes” (міжнародні злочини) та “most serious crimes of concern to the international community as a whole” (найбільш серйозні злочини, що викликають стурбованість усієї міжнародної спільноти), що використовуються у Преамбулі та ст. 5 Статуту для вказівки на природу таких злочинів. Основні склади їх були сформовані задовго до прийняття самого Статуту.

М. Ш. Басьйоні робить висновок, що відповідні злочини⁸⁸ є міжнародними злочинами, які виросли до рівня *jus cogens* і становлять зобов'язання *erga omnes*, що є незмінні⁸⁹. Юридичні зобов'язання, які випливають з особливого статусу таких злочинів, включають обов'язок переслідувати або видати, незастосування будь-яких імунітетів, включаючи щодо високопосадовців держав, незастосування для захисту аргументу про “підпорядкування вищому наказу”, універсальне застосування таких зобов'язань і в мирний період, і у воєнний, їхнє “не зменшення” у випадку крайньої необхідності для держав та універсальну юрисдикцію щодо винуватців таких злочинів⁹⁰.

Поряд з цим існуюча практика держав є невеликою і недостатньою, щоб говорити про тверду юридичну основу для тверджень, що обов'язки, які випливають з *jus cogens* злочинів, в дійсності виконуються. Важливо стимулювати держави включити зазначені обов'язки в їхні національні закони і сприяти ширшому впровадженню у практику⁹¹. Застосування цих норм міжнародного кримінального права є невід'ємним елементом у захисті прав людини і у збереженні миру.

Ефективність будь-яких заходів залежить від механізму їх здійснення, від його чіткого і стабільного функціонування. В цьому аспекті міжнародне кримінальне право не відрізняється від національного. Ключове місце у такому механізмі займає орган кримінального правосуддя. Тому завжди, коли при розробці міжнародно-правових норм підходять до питання про їх здійснення, це виявляється можливим переважно в рамках міжнародного кримінального судочинства⁹². Основним механізмом боротьби з міжнародними злочинами є ефективно функціонуюча система кримінального правосуддя⁹³.

⁸⁶ Draft Articles on Responsibility of States for internationally Wrongful Acts with commentaries // Yearbook of the International Law Commission. — 2001. — Vol. II. — Part Two. — P. 76-77 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf

⁸⁷ Ibid. — P. 78.

⁸⁸ Bassiouni Ch. M. International Crimes: Jus cogens and obligation Erga Omnes / Law and Contemporary problems: Accountability for International Crimes and Serious Violations of Fundamental Human Rights // School of Law. Duke University. — 1996. — Vol. 59. — № 4. — P. 68, 74. На думку вказаного науковця, до таких злочинів відносяться геноцид, злочини проти людства і воєнні злочини. Поряд з тим, відносять до таких злочинів і агресію, піратство, рабство і пов'язану діяльність, інколи — тортури.

⁸⁹ Bassiouni Ch. M. Ibid. — P. 63-72; Саркисян М. А. Указ. робота. — С. 88-89.

⁹⁰ Bassiouni Ch. M. Ibid. — P. 63.

⁹¹ Ibid. — P. 74.

⁹² Костенко Н. И. Проблемы развития международной уголовной юстиции [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://liber.rsuuh.ru/Conf/Region2002/kostenko.htm>.

⁹³ Костенко Н. И. Международное уголовное право: современные теоретические проблемы. — М.: Юрлитинформ, 2004. — С. 87.

Створення на дипломатичній конференції, що відбулася під егідою ООН у Римі 15-17 червня 1998 р., Міжнародного кримінального суду стало серйозним кроком вперед в усуненні безкарності міжнародних злочинів⁹⁴. Приєднання до Римського договору усіх держав світу є надзвичайно важливим і ефективним засобом попередження міжнародних злочинів у майбутньому і це неодноразово підтверджували міжнародні інстанції. Поряд з визнанням необхідності застосування особливого режиму відповідальності за міжнародні злочини та зі створенням органу для реалізації цього завдання було вирішено, що основною умовою роботи МКС буде приєднання до договору про його створення держави⁹⁵. Міжнародна комісія у коментарі до проекту Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства зазначила, що Міжнародний кримінальний суд зміг би ефективно здійснювати юрисдикцію щодо міжнародних злочинів і, відповідно, зменшувати загрозу для міжнародного миру і безпеки, що породжується такими злочинами, лише у тому випадку, якщо він буде користуватися широкою підтримкою міжнародної спільноти⁹⁶.

Тому приєднання України до Статуту МКС, як і всіх інших держав, є важливою умовою успішного досягнення поставлених перед МКС цілей — припинення та попередження міжнародних злочинів. Ратифікацією Статуту МКС Україна засвідчить той факт, що вона поступилася частиною свого суверенітету в ім'я гарантій, що кожна винна особа у вчиненні найбільш жорстоких злочинів не зможе уникнути справедливого покарання.

Приєднання до Римського Статуту і криміналізація у національному законодавстві діянь, визнаних злочинними у ньому, дозволяє, з одного боку, імплементувати договірні зобов'язання держав та реалізувати норми міжнародного звичаєвого права у сфері припинення міжнародних злочинів, в боротьбі з якими виявляє зацікавленість вся міжнародна спільнота⁹⁷. З іншого — стимулює самі держави здійснювати переслідування за вчинення злочинів геноциду, воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочину агресії, зводячи до мінімуму ситуації, коли справа може, відповідно до принципу компліментарності, бути прийнята до провадження МКС, чи відповідно до положень п. "b" ст. 13 Статуту бути передана прокурору Радою Безпеки.

Конституційний Суд України у п. 2.2 Висновку від 11.07.2001 р. (справа про Римський Статут) зазначив: "Положення Статуту, які забороняють злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії, розглядаються нині як звичаєва норма міжнародного права ...", "іх характер як злочинних... не залежить від приєднання України до Статуту та набуття ним чинності". Проте апелювання до державного суверенітету⁹⁸ та регламентований порядок впровадження міжнародних норм на національному рівні, зокрема закріплення окремих положень у КК (ч. 3 ст. 3 КК України), зумовлюють необхідність узгодження КК зі Статутом МКС та приведення національного законодавства у відповідність навіть до загальновизнаних міжнародних норм.

⁹⁴ Сафаров Н. А. Указ. работа. — С. 48-59.

⁹⁵ Marler Melissa K. The International Criminal Court: Assessing the Jurisdictional Loopholes in the Rome Statute // Duke Law Journal. — 1999. — Vol. 49. — № 3. — P. 832-833.

⁹⁶ Проект Кодекса преступлений против мира и безопасности человечества (с комментарием) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.un.org/russian/law/ilc/draft_offences.pdf.

⁹⁷ Сафаров Н. А. Указ. работа. — С. 50.

⁹⁸ An International Criminal Court: a step toward world peace — A Documentary History and Analysis. Volume II: The beginning of wisdom by Benjamin B. Ferencz. — Oceana Publications, Inc., 1980. — P. 28, 38, 47. В процесі підготовки і обговорення питань щодо створення постійно діючого кримінального суду у 50-х роках представники УРСР і РССР разом з представниками лише декількох країн виступали проти створення Міжнародного кримінального суду, мотивуючи тим, що це є несумісним з принципом невтручання і поваги до суверенітету держав, що створення такого суду буде порушувати суверенітет держав, що будь-яке втручання у внутрішні справи держави буде порушувати ст. 2 (7) Статуту ООН.

У 2001 році новий КК України вперше в історії національного кримінального права виділив злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в окремий розділ. Специфіка цих злочинів полягає в тому, що вони безпосередньо пов'язані з сучасним міжнародним кримінальним правом, за яким відповідні діяння також визнаються злочинними⁹⁹. Розділ ХХ КК України охоплює міжнародні злочини та частину злочинів міжнародного характеру¹⁰⁰. Проте аналіз чинного КК України засвідчує той факт, що відповідальність за вчинення ряду міжнародних злочинів тут не передбачено взагалі¹⁰¹.

Звернення до загальнокримінальних складів злочинів як способу гармонізації у такій ситуації КК України та Статуту МКС є невиправданим. Злочини проти людства, як називає міжнародні злочини А. Н. Трайнін, суттєво відрізняються від злочинів, передбачених національним кримінальним законом — крадіжки, розбою, вбивства, згвалтування¹⁰². “Передбачені національним законодавством загальнокримінальні злочини не є міжнародними злочинами, а тому і не підпадають під дію міжнародного кримінального права”¹⁰³. У такій ситуації виникає необхідність імплементації відповідних норм у КК України.

Підсумовуючи вище викладене, можна сказати, що приєднання України до Статуту МКС свідчить про реальне визнання Україною найвищою соціальною цінністю людини та її прав і створить надійні гарантії караності найбільш жорстоких злочинів. Участь України у Статуті МКС відіграє також важливу роль в іміджі нашої держави на міжнародній арені¹⁰⁴. Разом із тим, для забезпечення ефективної роботи МКС такому приєднанню має передувати приведення національного законодавства у відповідність до Статуту МКС. Вищенаведений аналіз міжнародних злочинів та КК показав, що має бути здійснена імплементація відповідних норм у розділ ХХ КК України. Визначення виду диспозицій для закріплення таких норм має стати результатом законодавчих ініціатив. Кодифікація Статутом МКС загальновизнаних норм міжнародного права означає, що таке узгодження неминуче тягне і удосконалення національного кримінального законодавства.

Наведені у даному дослідженні висновки можуть бути використані для удосконалення КК України і приведення його у відповідність до загальновизнаних міжнародних норм та Статуту МКС.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою кримінального права та кримінології
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 8 від 11 грудня 2007 року)*

⁹⁹ Савченко А. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в Україні та США (на рівні федерації): порівняльний аналіз // Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 1. — С. 116.

¹⁰⁰ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 року /За ред. С. С. Яценка. — К.: А.С.К., 2002. — С. 900.

¹⁰¹ Ролінський В. І. Поняття злочинів у міжнародному кримінальному праві // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. — 2005. — № 1. — С. 181.

¹⁰² Трайнін А. Н. Указ. робота. — С. 288.

¹⁰³ Карпец И. И. Указ. работа. — С. 30.

¹⁰⁴ Землянська В. Міжнародний кримінальний суд: необхідність долучення України до боротьби з безкарністю міжнародних злочинів. // Право України. — 2007. — № 4. — С. 138.